

2 Брова, А. Садомская яблыня : раман / Алена Брова. – Мінск : Галіяфы, 2018. – 336 с.

3 Берн, Ш. Гендерная психология (Секреты психологии) / Ш. Берн – СПб. : прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 320 с.

4 Бурова, С. Разные – равные / С. Бурова // Беларуская думка: Штомесячны навука-тэарэтыч. і грамадска-публіцыстыч. часопіс. – 2007. – № 9. – С. 114–119.

УДК 811.161.3'42'373'367.627:398.61

К. Л. ХАЗАНАВА

(г. Гомель, ГДУ імя Ф. Скарыны)

НАЗВЫ ЛІКУ ДВА (ДЗВЕ) У БЕЛАРУСКІХ ЗАГАДКАХ

У мове беларускіх народных загадак часта ўзгадваецца колькасць два. Аднаведны лік часцей мае на мэце зрабіць падказку адгадвальніку. Выражаецца дадзенай колькасць з дапамогай розных тыпаў лічэбнікаў. Найбольш пашыраныя ў загадках колькасны лічэбнікі два (дзе) і зборны лічэбнік двое. Назвы ліку два (дзе) маюць родавую дыферэнцыяцыю і дапасуюцца да субстантываў. Для беларускіх загадак уласцівае спалучэнне з іншымі лікавымі абазначэннямі. Выкарыстанне назваў некалькіх лікаў у адным тэксце загадкі абумоўлена стылістычнай мэтай зафіксаваць увагу аўдыторыю на аднаведнай колькасці.

Загадкі традыцыйна адносяцца да малых жанраў фальклору і ўспрымаюцца часцей як творчасць, звернутая і адрасаваная да дзяцей. Пабудаваныя па форме задання гэтыя невялічкія па памеры творы сапраўды спрыяюць развіццю кемлівасці, лагічнага мыслення, а таксама маўлення.

У загадках праз іншасказальна-алегарычнае выяўленне апісваецца пэўная рэалія шляхам вобразнага супастаўлення яе з іншай, па пэўных паказчыках падобнай, якая якраз і з'яўляецца прадметам адгадвання ў гэтым фальклорным творы.

Невялікія памеры, трапныя вобразы, цікавыя метафары, пашыраная рыфмаваная форма ў вялікай меры ўплываюць на дастатковае распаўсюджанне адзінак гэтага фальклорнага жанру і трывае “функцыянаванне не толькі на тэрыторыі абласцей, у вясковай мясцовасці, але і ў лакацыі гарадоў” [1, с. 162].

Тэксты беларускіх народных загадак з'яўляюцца неад'емнай і важнай часткай фальклорнага багацця беларускага народа. Захаваныя на працягу стагоддзяў і перадаваўшыя з пакалення ў пакаленне народную мудрасць, беларускія загадкі несумненна вартыя ўсебаковага філалагічнага даследавання, у тым ліку і ў этналінгвістычным аспекце. Нагадаем таксама, што “мове народных загадак уласціва надзвычайная выразнасць і эмацыянальнасць, якая ствараецца рознымі сродкамі” [1, с. 162].

Моўныя асаблівасці беларускіх народных загадак даволі часта становяцца аб'ектам навуковага даследавання этнографаў і лінгвістаў [2; 3; 4; 5; 6]. Слоўны склад загадкі фарміраваўся працяглы перыяд і не з'яўляецца выпадковым. Многія лексічныя элементы загадак утрымліваюць падказку для палягчэння працэсу адгадвання і маюць на мэце накіраваць думкі адгадвальніка ў правільны бок.

У шматлікіх загадках выкарыстоўваюцца назвы лікаў. З дапамогай указання на некаторую колькасць успрымальнік інфармацыі загадкі хутчэй прыходзіць да неабходнай высновы аб загаданай у творы рэаліі. Ужо ўзгадвалася пра частотнасць ужывання ў фальклорных творах назваў лікаў два (дзе) [7, с. 114]. Адзначаюцца гэтыя лікавыя найменні і ў мове беларускіх загадак.

Лічэбнік два часта ўжываецца ў беларускіх загадках у спалучэнні з назоўнікамі: *Два браты цераз мяжу ніколі не бачыліся* (вочы) [8, с. 120]. Лічэбнік два ў беларускай мове спалучаецца з імёнамі мужчынскага роду ў форме назоўнага склону множнага ліку. Неабходна

заўважыць, што такое спалучэнне развілася ў мове не адразу. У старажытнаруускай мове назва ліку *два* выкарыстоўвалася для выяўлення парнага ліку і спалучалася з формамі імён назоўнага склону парнага ліку. Пры гэтым назвы ліку *тры*, *чатыры* спрадвеку спалучаліся з формамі імён назоўнага склону множнага ліку. На глебе ўсходнеславянскіх гаворак, што пазней сфарміравалі беларускую мову, назвы ліку *два* на ўзор спалучэння з лічэбнікамі *тры*, *чатыры* сталі таксама спалучацца з формай множнага ліку. Такое спалучэнне адлюстравалі беларускія загадкі: *За лесам, за пралесам вісяць два шнуры плаця* (зубы, шчэлепы) [8, с. 120].

Адметна, што ўказанне ў загадцы колькасці лічэбнікам можа падказваць адпаведную колькасць загаданых рэалій: *Два браты ў ваду глядзяцца, а разам не сходзяцца* (берагі) [8, с. 35]. Так адбываецца, калі ў тэксце загадваецца пра пэўныя парныя прадметы: *Два браты набеглі ў рэчку купацца* (вёдры) [8, с. 291]. У некаторых загадках спалучэнне лічэбніка *два* з назоўнікам метафарычна называе прадметы або з’явы, якія звычайна існуюць у парнай колькасці: *На хляве два дубкі* (рогі ў жывёлы) [8, с. 132]. Пры гэтым для прадмета або з’явы, якія іншасказальна называюць загаданую рэалію, парная колькасць не з’яўляецца абавязковай або ўласцівай.

У беларускім фальклоры захоўваюцца шматлікія варыянты загадак, у складзе якіх ужываецца лічэбнік *два*, што алегарычна распаўядаюць пра вочы. *Два браткі цераз дарогу жывуць, а ніколі не сыйдуцца* (вочы) [8, с. 120]; *Два шнуры да неба* (вочы) [8, с. 124]. Фіксуецца нават варыянт, які вобразна “захоўвае” заплаканыя вочы: *Два братцы пайшлі ў воду купацца* [8, с. 125].

Разам з гэтым у вуснай народнай творчасці беларусаў фіксуецца загадка, дзе назва ліку *два* не падказвае адгядку адразу: *Два кабаны ўсё поле занялі* (туман) [8, с. 52].

У мове беларускіх загадак сустракаецца таксама форма жаночага роду лічэбніка *дзве*: *Дзве жэрдачкі поўны белых курэй* (рот, зубы) [8, с. 120]. Форма жаночага роду спалучаецца, як і форма мужчынскага роду, з назоўнікамі ў форме назоўнага склону множнага ліку.

Для мовы беларускіх загадак уласцівымі з’яўляюцца формы ўскосных склонаў лічэбнікаў *два* або *дзве*: *З двух канцоў роўнае, усё белае, як снег, і свеціць, як сонца* (свечка) [8, с. 275]; *Адна палка ў дзвюх печках гарыць* (вось) [8, с. 321]. У гісторыі фарміравання лічэбніка як лексіка-марфалагічнай катэгорыі ў беларускай мове адбывалася ўзаемадзеянне граматычных формаў лічэбнікаў *два*, *дзве* (старажытнарускія *дѣва*, *дѣвѣ*) і *тры* (*три*), *чатыры* (*четыре*, *четыри*). Лічэбнік *два*, *дзве* трапіў пад уплыў формаў роднага, меснага (*трѣхъ*, *четырьхъ*) і давальнага (*трѣмъ*, *четырьмъ*) склонаў лічэбнікаў *тры*, *чатыры*. Старажытнаруская форма роднага і меснага склону лічэбніка *два* – *дѣву* – з цягам часу стала асновай ускосных склонаў, да чаго даядналіся канчаткі склонавых формаў лічэбнікаў *тры*, *чатыры*: *-хъ* (родны, месны склоны), *-мъ* (давальны склон).

Яскравай асаблівасцю мовы беларускіх народных загадак варта лічыць ужыванне ў адным тэксце некалькіх лічэбнікаў. Частым з’яўляецца выкарыстанне розных формаў лічэбніка *два* (*дзве*). Такі прыём прымяняецца пры іншасказальным апісанні некаторых з’яў прыроды: *Пайду ў лес, выламлю цялеш, з гэтага цяляша выберу два каўша, дзве пласціны, карэц і шыла канец* (жолуд) [8, с. 68]. Натуральна, што часам формы лічэбніка дапамагаюць распазнаць прадметы традыцыйнага побыту: *Іванец, на двух канцах рубец, а два катлы нясе* (каромысел і вёдры) [8, с. 293].

Часта пры дапамозе спалучэння некалькіх формаў лічэбніка *два* (*дзве*) у загадках прапануецца схаванае апісанне частак цела і органаў чалавека або чалавечай постаці ўвогуле: *Густы лес, чыста поле, дзве лятаркі, адзін звон, два шнуры бялізны* (валасы, лоб, вочы, нос, зубы) [8, с. 114]; *На хадулях дзве махалкі, над махалкамі зявалка, над зявалкай два калодзезі, над калодзезямі дзве міргалкі, над міргалкамі рошча, за рошчай чыстае поле, за полем лес* (чалавек) [8, с. 112].

Надзвычай пашыраным для мовы беларускіх загадак з’яўляецца і прыём спалучэння ў тэксце некалькіх розных лічэбнікаў. Супрацьпастаўленне, гістарычна закладзенае ў колькасную суадноснасць *адзін* – *два*, абыгрываецца ў многіх тэкстах загадак. У першую чаргу такія загадкі прысвячаюцца з’явам прыроды, складнікі якіх выступаюць у адпаведнай колькасці: *У адной дзежачцы два цесцічкі* (яйка) [8, с. 150]. У варыянтах загадкі пра яйка, дарэчы, цікава

падаецца тэма хлебабулачных вырабаў: *У адной дзежцы два хлебцы* [8, с. 150]. Супрацьпастаўленне колькасці *адзін* – *два* дапамагае ўгадаць органы цела чалавека: *Між двух свяціл я пасярэдзіне адзін* (нос, вочы) [8, с. 126]. Трэба заўважыць, што разам з колькаснымі лічэбнікамі ў загадках ужываюцца і парадкавыя: *Два браты цераз мяжу жывуць, адзін другога не бачаць* (вочы) [8, с. 120].

Як ужо заўважалася, беларускі фальклор мае шматлікія варыянты загадак пра вочы. У некаторых з такіх тэкстаў адзначаецца выкарыстанне разам з лічэбнікам *два* іншых колькасных лічэбнікаў: *Чатыры бягуць, два стаяць, два свецяць* (вочы) [8, с. 124].

Большасць тэкстаў беларускіх загадак, у склад якіх уваходзяць назвы лікаў, выражаныя лічэбнікамі розных разрадаў, маюць на мэце алегарычнае апісанне прыродных з’яў, што акружалі чалавека на тэрыторыі Беларусі ў старажытнасці і захаваліся ў акаляючым асяроддзі ў цяперашні час. Гэта добра знаёмыя беларусам расліны, гародніна і плады: *Сям’я – душ трыста, а хата – усяго два локці* (гарбуз) [8, с. 101]; *Ішоў я лесам, і пад лесам найшоў я дзераўца, з таго дзераўца – два сталы і два чаўны, а пятая шалка* (жолуд) [8, с. 68].

У многіх загадках сустракаецца іншасказальная падача апісання свойскай жывёлы, што ўтрымлівалася здаўна ў традыцыйным беларускім гаспадарстве. Значэнне каровы ў традыцыйнай беларускай гаспадары цяжка пераацаніць. Малако і малочныя вырабы спрадвечу былі важнымі прадуктамі ў харчаванні беларусаў, а выраб малочнай прадукцыі разам з земляробствам складаў і працягвае складаць гонар беларусаў.

Нездарма беларускі фальклор адзначаў гэты харчовы прадукт у многіх прыказках і прымаўках: *Мілага госця частуюць лётам мёдам, а зімою малаком* [9, с. 396]; *Дзе з малаком каша, там міласць ваша, а й дзе ж пуга з вузлом, туды і нас з гузном* [9, с. 396]. І натуральна, што многія беларускія парэміі прысвячаюцца непасрэднаму “вытворніку” малака: *Карову не накорміш – малака не надоіш* [9, с. 200]; *Не вымем карова малака дае, да языком* [9, с. 200]; *Як пашла карова на пракосе, то малако ўнялося, а як пойдзе на рэжышча, то і малако назад зышча* [9, с. 200]. Не дзіўна таму, што і беларускія загадкі не пакінулі ў баку названую жывёлу. Калі загадка прысвячаецца карове, у тэксце абавязкова прысутнічаюць назвы лікаў, перш за ўсё *два* або *дзве*, што натуральна, бо трэба засяродзіць увагу аўдыторыі на колькасці адпаведных органаў цела жывёлы, іншасказальна названай у творы: *Два бодні, чатыры паходні, сёмая махта* [8, с. 130]; *Чатыры тыкі, дзве матыкі (матыкі), сёмы памахайла* [8, с. 130]; *На дварэ стаіць гара: чатыры тыкі, две матыкі, сёмы замахайла* [8, с. 130]; *Чатыры татыркі, дзве тапатыркі, сёмы вярцель* [8, с. 130].

Пры іншасказальным апісанні загадкамі каня, які выкарыстоўваўся як транспартны сродак, а таксама як цяглавая сіла, трапна выкарыстоўваюцца розныя колькасныя лічэбнікі: *Два нюхаюць, два слухаюць, чатыры плешчуць, а семсот свішчуць* [8, с. 132]. Колькасць, названая лічэбнікамі, заклікана падказаць адгавальніку колькасць пэўных органаў цела ў жывёл і тым самым паскорыць адгаванне. Мэтазгодна заўважыць, што іншы раз названая колькасць вар’іруецца, аднак падвойная колькасць, а такім чынам і ўжыванне лічэбніка *два* (*дзве*) выкарыстоўваецца ва ўсіх варыянтах: *Чатыры ладкі плешчуць, дзве зорачкі гараць, дзве свечачкі стаяць і тысяча свішчуць* [8, с. 132]; *Два стаяць, два свецяць, чатыры плешчуць, адзін раве, аднаго нясуць, семсот свішчуць* [8, с. 133]; *Семсот свішча, чатыры плешча, два слухае, два нюхае, два дзівіцца* [8, с. 133].

Фіксуюцца варыянты загадкі пра каня (або кабылу) са зборнымі лічэбнікамі: *Двое слухае, чэцвера плешча, сто свішча* [8, с. 133]; *Двое глядзяць, двое слухаюць, чатыры скачуць, семсот свішчуць* [8, с. 133].

Некалькі назваў лікаў прысутнічае і ў тэксце загадкі пра чалавека: *Сорак нядзель у турме сядзеў, два гады вісеў, а такі жыў выйшаў* [8, с. 112]. Багацце беларускай фальклорнай скарабніцы загадак выяўляецца ў наяўнасці тэксту, адгадкай для якога з’яўляецца чалавек на кані: *Што гэта за звер, што шэсць ног, два жываты, дзве рукі, дзве пары вачэй, грыва і хвост?* (Чалавек на кані) [8, с. 135].

Зборныя лічэбнікі ўвогуле часта ўжываюцца ў беларускіх фальклорных творах. Тэксты загад не выключэнне. Заўважым, што “лічэбнікі, якія адносяцца да гэтай групы, абазначаюць пэўную колькасць як сукупнасць і ў значнай ступені маюць прадметнае значэнне” [10, с. 262]. Парная або падвойная колькасць у загадках называецца не толькі праз колькасны лічэбнік *два* (*дзе*), але і з дапамогай зборнага лічэбніка, утворанага ад таго самага кораня: *Пайду ў лес, высеку сук, з лясінкі зраблю і дзяжу, і века, і двое начовак* (арэх) [8, с. 71]. З дапамогай зборнага лічэбніка двое загадваюцца таксама прадметы побыту: *Двое браццяў ідуць у мора купацца* (вёдры) [8, с. 291]. Разам з тым праз выкарыстанне зборнага лічэбніка загадваюцца нават тэхнічныя і транспартныя сродкі: *Двое вачэй наперадзе, імчыць па вёсцы і горадзе. А як не наесца – не рушым ні з месца* (паравоз, аўтамабіль) [8, с. 333].

Пры выкарыстанні ў тэксце загадкі некалькіх назваў лікаў зборны лічэбнік *двое* ўжываецца часцей, у чым праяўляецца разнастайнасць лічэбніковых формаў у беларускіх фальклорных творах.

У некаторых тэкстах абодва лічэбнікі – і колькасны, і зборны – перадаюць парную колькасць: *Двое начовак і дзе скібі сала* (жолуд) [8, с. 69]; *Два братцы па дарожцы бягуць, двое другіх даганяюць, адстаць не адстануць і дагнаць не могуць* (колы) [8, с. 293]. У іншых загадках зборны лічэбнік *двое* ўжываецца разам з назвай ліку *адзін* і перадае супрацьлегласць адзінкавай і падвойнай колькасці: *Адзін гаворыць, двое глядзяць, двое слухаюць* (язык, вочы, вушы) [8, с. 121].

Зборны лічэбнік *двое* ўжываюцца ў шматлікіх загадках разам з назвамі іншых лікаў, выражаных колькаснымі простымі або складанымі лічэбнікамі: *Двое глядзяць, двое слухаюць, чатыры скачуць, семсот свішчуць* (конь) [8, с. 133]; *Ляцелі тры галубы, селі на прарубы: адзін утаніўся, а двое кукуюць, покуль таго ратуюць* (вёдры і каромысел) [8, с. 293]. Зборны лічэбнік *двое* сустракаецца ў загадках разам з парадкавымі лічэбнікамі: *Адзін голасна чытае, двое ў кніжку паглядае, двое трэціх слухае, а чцвёрты нюхае* (рот, вочы, вушы і нос) [8, с. 114].

Для мовы беларускіх загадкі уласцівым з’яўляецца і ўжыванне ў адным тэксце некалькіх зборных лічэбнікаў: *Двое слухае, чцверга плешча, сто свішча* (кабыла) [8, с. 133]; *Зямля белая, насенне чорнае, пяцёра аруць, двое сочаць, адзін кіруе* (кніга і чалавек) [8, с. 353].

Пра роўнасць семантычных і стылістычных функцый назваў адпаведнай колькасці, выражаных колькаснымі і зборнымі лічэбнікамі, сведчаць варыянты загадкі, у якіх ужываюцца колькасны і зборны лічэбнікі: *Двое свецяць, чцверга спелюць, а адзін лажыцца спаць* (сабака) [8, с. 142] – *Два свецяць, чатыры сцелюцца, адзін лажыцца* (сабака) [8, с. 142]; *Два (двое) стаяць, два (двое) ляжаць, пяты ходзіць, шосты водзіць* (касякі, дзверы і чалавек) [8, с. 265].

Ад зборнага лічэбніка *двое* пры дапамозе прыстаўкі *у-* ў беларускай мове ўтварылася прыслоўе *ўдвое*. Адлічэбнікавае прыслоўе *ўдвое* паводле дэрывацыйных якасцей з’яўляецца прэфіксальным утварэннем і ў фальклорных тэкстах мае на мэце характарыстыку дзеяння або прыкмету дзеяння паводле яго інтэнсіўнасці або падваення: *Што то такое, што скручанае ўдвое, зубоў не мае, а добра кусае* (нагайка) [8, с. 325].

У беларускіх загадках сустракаюцца таксама незахаваныя ў сучаснай беларускай літаратурнай мове найменні лікаў, утвораныя ад лічэбніка *два*: *Дваста бадаста, чатырыста хадаста, два ўхтары, адзін махтар* (карова) [8, с. 130]. Назва ліку *дваста* гістарычна з’яўляецца спалучэннем лічэбніка *дэва* і формаў назоўнага –вінавальнага – клічнага склону парнага ліку назвы ліку *сьто*. Назва *сьто* ў старажытнаруускай мове змянялася па склонах і ліках на ўзор назоўнікаў старажытнага скланення з асновай на **ō*. У прыведзеным тэксце адлюстроўваецца скланенне імён мужчынскага роду з цвёрдай асновай тыпу *столь* (*дэва сьта* на ўзор *дэва стола*). Уласцівае для беларускай літаратурнай мовы найменне ліку *дзвесце* мае тое самае паходжанне і ўяўляе сабой фанетычна змененую форму назоўнага – вінавальнага – клічнага склону парнага ліку назвы ліку *сьто* на ўзор імён ніякага роду *дэвѣ сьтѣ* (як *дэвѣ лѣтѣ*). Рыфмаванне лічэбнікавага ўтварэння *дваста* і субстантыўнага наватвора *бадаста* стварыла адметную эмацыянальна-экспрэсіўную афарбоўку.

У мове беларускіх загадкі адзначаюцца і іншыя лексемы, для якіх утваральнай асновай стаў лічэбнік *два*. Адна з такіх лексем – прыметнік *двайны*: *У адной лыжны двайное цеста*

(яйцо) [8, с. 150]. Ад простых колькасных лічэбнікаў былі ўтвораныя субстантывы-кампазіты: *Дваяног, дваяног, вазьмі мяне без ног, бо прыйдзе чатырыног і з'есць мяне без ног* (чалавек, яйцо, свіння) [8, с. 113]. Прыведзеныя ўтварэнні былі створаныя шляхам зліцця і з'яўляюцца прыкладамі лексічнай кантамінацыі. У падобных словаўтварэннях магчыма выдзеліць абодва карані, выкарыстаных для іх утварэння, і слова набывае новую семантыку, дзе адбылося спалучэнне лексічных значэнняў лексем, што сталі ўтваральнымі асновамі. Лічэбнікава-назоўнікавыя наватворы спрыяюць эмацыянальнасці і экспрэсіўнасці мовы загадак.

Такім чынам, у мове беларускіх народных загадак часта ўзгадваецца колькасць *два*. Адпаведны лік часцей мае на мэце зрабіць падказку адгавальніку. Выражаецца дадзеная колькасць з дапамогай розных тыпаў лічэбнікаў. Найбольш пашыраныя ў загадках колькасны лічэбнік *два* (*дзве*) і зборны лічэбнік *двое*. Назвы ліку *два* (*дзве*) маюць родавую дыферэнцыяцыю і дапасуюцца да субстантываў. Для беларускіх загадак уласцівае спалучэнне з іншымі лікавымі абазначэннямі. Выкарыстанне назваў некалькіх лікаў у адным тэксце загадкі абумоўлена стылістычнай мэтай зафіксаваць увагу аўдыторыі на адпаведнай колькасці.

Спіс літаратуры

- 1 Хазанава, К. Л. Стылістыка азначальных канструкцый у загадках Гомельшчыны / К. Л. Хазанава // Известия Гомельского государственного университета имени Ф.Скорины. – 2022. – № 1 (130). Гуманитарные науки. – С. 159–162.
- 2 Алфёрава, А. Г. Усходнеславянскія і заходнеславянскія загадкі. Вобразна-паэтычная сістэма / А. Г. Алфёрава. – Мінск : Беларуская навука, 2008. – 162 с.
- 3 Станкевіч, А. А. Слоўныя сродкі наглядна-вобразнай канкрэтызацыі зместу ў беларускіх народных загадках / А. А. Станкевіч // Известия Гомельского государственного университета имени Ф. Скорины. – 2021. – № 1 (124). Гуманитарные науки. – С. 128–133.
- 4 Хазанава, К. Л. Уласныя найменні ў беларускіх загадках / К. Л. Хазанава // Известия Гомельского государственного университета имени Ф. Скорины. – 2020. – № 4 (121). Гуманитарные науки. – С. 141–146.
- 5 Хазанава, К. Л. Гукавыя сродкі арганізацыі тэксту ў беларускіх народных загадках / К. Л. Хазанава // Пытанні мастацтвазнаўства, этналогіі і фалькларыстыкі. Вып. 29 / Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі ; навук. рэд. А. І. Лакотка. – Мінск : Права і эканоміка, 2021. – С. 425–432.
- 6 Цімашэнка, Н. П. Сінтаксічныя асаблівасці беларускіх загадак / Н. П. Цімашэнка // Пытанні мастацтвазнаўства, этналогіі і фалькларыстыкі. Вып. 29 / Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі ; навук. рэд. А. І. Лакотка. – Мінск : Права і эканоміка, 2021. – С. 432–438.
- 7 Хазанава, К. Л. Назва ліку *два* (*дзве*) у беларускіх народных прыказках і прымаўках / К. Л. Хазанава // Мова і культура: традыцыі і сучаснасць : да 100-годдзя з дня нараджэння прафесара У. В. Анічэнкі [Электронны рэсурс] : зборнік навуковых артыкулаў / Гомельскі дзярж. ун-т імя Ф. Скарыны, Навукова-даследчы інстытут гісторыі і культуры ўсходнеславянскіх народаў пры ГДУ імя Ф. Скарыны ; рэдкал. : А. М. Воінава (гал. рэд.) [і інш.]. – Электр. тэкст. дадз. (аб'ём 1,45 МВ). – Гомель : ГДУ імя Ф. Скарыны, 2024. – С. 114–118. – Сістэм. патрабаванні: ІЕ ад 11 версіі і вышэй або любы актуальны браўзер, хуткасць доступу ад 56 кбіт. – Рэжым доступу: <http://conference.gsu.by>. – Дата доступу: 10.01.2025.
- 8 Загадкі / рэд. А. С. Фядосік. – Мінск : Навука і тэхніка, 1972. – 448 с.
- 9 Прыказкі і прымаўкі: у 2 кн. / рэд. А. С. Фядосік. – Мінск : Навука і тэхніка, 1976. – Кн. 1. – 560 с.
- 10 Граматыка беларускай мовы: у 2 т. – Мінск: Выдавецтва Акадэміі навук БССР, 1962. Т. 1: Марфалогія / рэд. К. К. Атраховіч (Крапіва), М. Г. Булахаў. – 542 с.